

บทความวิจัย

**ตัดריךญ์ตัวบทหะดีษในหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่ม 2 ของ
ต่วนกูรหุาญ์วันญุไซฟ อัลบันดารีย อัลพะฎอนีย**

อับดุลเลาะ การีนา*

เชาว์นฤทธิ เรื่องปราชญ์**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหา แหล่งบันทึกและสถานภาพของหะดีษในหนังสือ พื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 เก็บข้อมูลใช้แบบบันทึกและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคเชิงสำรวจและเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 เป็นหนังสือหมวดหะดีษด้านการขัดเกลาจิตใจและการอบรมพฤติกรรมเชิงจริยธรรม รวบรวมหะดีษจากแหล่งอัลหะดีษ ตัฟสีร์อัลกุรอาน ตารีก อะกีดะฮ์ อัลอัคลาฎ พะฎอฮิล อัลอะอุมาล และหนังสือทั่วไป สถานภาพของหะดีษจำแนกออกเป็นหะดีษเศาะหีหฺ หะดีษหะสัน หะดีษฎะอีฟ หะดีษฎะอีฟญิดตัน หะดีษเมาฎูอ์ และไม่สามารถตัดสินสถานภาพของหะดีษ มีทั้งหะดีษที่วาญิบนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศุนยา หะดีษที่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานในบางเรื่อง และหะดีษที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐาน และปฏิบัติตาม

คำสำคัญ : ตัดריךญ์หะดีษ, ต่วนกูร, อัลบันดารีย

* ปร.ต. (อัลกุรอานและอัลหะดีษ) รองศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** นักศึกษาภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

RESEARCH

*The Takhrīj of Hadīth Texts in the Book Pelajaran Hadīth Volume II
by Tuanguru Haji Wan Yūsuf al-Bandāriy al-Fatāniy*

Abdullah Karina*

Choawarit Ruangpheraj**

Abstract

The objektif of this research are to study the content, sources and status of the Hadith in the book Pelajaran Hadith Vol. 2. The data concerned werw collected through recording the texts, and interview. Tha data analysis conducted through data exploratory analysis and confirmatory analysis. The research resulted in finding that: The Book Pelajaran Hadith Vol 2, is a book for Hadith for training the mind and purifies the ethical behavior, it comprises 200 Hadith from the book namely al-Hadīth, Tafsir al-Qur'an, Islamic faith, Islamic ethics, Islamic merited deeds, and other general sources. The status of Hadith credible levels as Hadith Sahih, Hadith Hasan, Hadith Da'if, Hadith Da'if Jiddan, Hadith Maudu', amd not classification. Their religious as being imperative religious obligations on all religious, religious evidences on some matters such as Islamic deeds, and cannot be adopted on all religious and mundane matters and applicational part.

Keyword: Tuanguru, Takhrīj Hadīth, al-Bandāriy

* Ph.D. (al-Qur'ān and al-Hadīth), Associate Professor Department of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

** Graduate, Department of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

บทนำ

หะดีษ หมายถึง สิ่งที่พาดพิงถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในทุกๆ ด้าน ทั้งที่เป็นคำพูด การกระทำ การยอมรับ คุณลักษณะทั้งในด้านสรีระร่างและจริย ตลอดจนชีวประวัติของท่านทั้งก่อน และหลังการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบี หะดีษกับสุนนะฮ์ มีความหมายเดียวกันตามทัศนะของปราชญ์หะดีษ หรือมุหัดดีซิน (Mustafā al-Sibā'iy, 1982) หะดีษมีความสำคัญในสองสถานะด้วยกัน กล่าวคือ สถานะที่หนึ่งในฐานะเป็นการขยายความอัลกุรอานให้มีความกระจ่างชัดในแง่ของการปฏิบัติและในแง่อื่น ๆ และสถานะที่สองในฐานะเป็นแหล่งที่มาแห่งบทบัญญัติอิสลามอันดับที่ส่งรองจากอัลกุรอาน

ด้วยสถานะทั้งสองข้างต้นจึงจำเป็นจะต้องมีการศึกษาสถานภาพของหะดีษจนกระทั่งสามารถพาดพิงถึงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อย่างมั่นใจ อัลเคาะฎิบ อัลบัฆดาดี (al-Khatīb al-Baghdādī, n.d.) กล่าวว่า “หะดีษทุกบทที่มาถึงมือพวกเรานั้นจำเป็นจะต้องศึกษาวิเคราะห์สายรายงานของหะดีษและตัวบทหะดีษจนกระทั่งสามารถแยกแยะระหว่างหะดีษเศาะหิห์กับหะดีษฎะอีฟ โดยผ่านกระบวนการรายงานที่ถูกต้องสามารถให้การยอมรับเป็นหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มิใช่หะดีษที่ไม่สมควรพาดพิงถึงท่าน”

จากความสำคัญดังที่กล่าวข้างต้น ทำให้หะดีษกลายเป็นศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ศาสตร์หนึ่งในวิชาอิสลามศึกษา มีสาขาวิชาต่างๆ แดกออกมากกว่าหนึ่งร้อยสาขาวิชา อัลหาซิมีย (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 584) ปราชญ์ หะดีษคนหนึ่งกล่าวว่า “แม้ว่าคนๆ หนึ่งจะใช้เวลาชั่วอายุของเขาเพื่อศึกษาวิชาหะดีษก็ไม่สามารถศึกษาได้ทั้งหมด” (al-Qāsimiy, 1987) ดังนั้น การศึกษาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหะดีษถือว่ามีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงวิชาการอิสลามศึกษาในประเทศไทยนั้น ศาสตร์นี้ถือว่าเป็นศาสตร์ที่ต้องการการค้นคว้าอีกมาก

การตรึงหะดีษ และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการตรึงหะดีษเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในแวดวงวิชาการอิสลามศึกษา กล่าวคือ มุสลิมในยุคแรกๆ ไม่มีความจำเป็นต่อการตรึงหะดีษ เนื่องจากพวกเขามีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับแหล่งที่มาเดิมของสุนนะฮ์จนกระทั่งในสมัยต่อมาได้มีอุละมาฮ์กลุ่มหนึ่งเรียบเรียงหนังสือวิชาการต่างๆ และได้อ้างตัวบทของหะดีษโดยมิได้ระบุถึงที่มาและสถานภาพของหะดีษ อาจเป็นเพราะรู้ตัวว่าหะดีษต่างๆ นั้นเป็นที่รับรู้กันในหมู่คนในสมัยนั้น ๆ หรืออาจเป็นเพราะมีเจตนาที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้อ่านได้ค้นคว้าหาแหล่งที่มาของหะดีษ เพื่อจะได้รู้ถึงสายรายงานและความแตกต่างของสำนวน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีอุละมาฮ์หะดีษกลุ่มหนึ่งเห็นความจำเป็นในการตรึงหะดีษ ตัวอย่างของอุละมาฮ์กลุ่มแรก ๆ ที่ให้ความสนใจในการตรึงหะดีษ (Bokkār, 1997) คือ อิมามอัตติรมิซีย (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 279) อิมามอะบู นุอัยม (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 430) อิมามอัลบัยฮะกี (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 458) อิมามอัลเคาะฎิบ อัล บัฆดาดี (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 463) และอิมามอัลหาซิมีย (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 584) ดังนั้น การศึกษาถึงสถานภาพของหนังสือต่างๆ ในศาสตร์เกี่ยวกับอิสลามนับเป็นความจำเป็นมาก เพื่อให้หนังสือหรือตำราเล่มนั้นทรงคุณค่าทางวิชาการมากยิ่งขึ้น การตรึงหะดีษของบรรดาอิมามเหล่านั้นเป็นการวางรากฐานทางตรึงหะดีษสำหรับชนรุ่นหลังสำหรับ ตรึงหะดีษโดยเฉพาะหนังสือที่อ้างอิงหะดีษโดยปราศจากการระบุสถานภาพของหะดีษอย่างชัดเจน

หนังสือที่ชื่อ ฟีลลาญารันหะดีษของต่วนกูรฮาญีวันยูไซฟ อัลบันดารี อัลพะฎอนีย นับเป็นตำราเกี่ยวกับหะดีษเล่มหนึ่งที่ใช้สอนกันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีตัวบทหะดีษจำนวน 200 หะดีษ แต่ผู้แต่งมิได้ระบุถึงสถานภาพของหะดีษเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ไม่ทราบวาสถานะของหะดีษแต่ละบทที่ปรากฏในหนังสือนี้สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้หรือไม่ ในขณะที่ตำราเล่มนี้ใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วไปในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาช้านาน เพื่อให้ตำราเล่มนี้ทรงคุณค่าทางวิชาการมากยิ่งขึ้น การตรวจสอบสถานภาพของตัวบทหะดีษหรือที่เรียกว่า การตรึงหะดีษ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากเพื่อจะได้นำไปใช้เป็นหลักฐานพร้อมกับปฏิบัติตามหะดีษให้สอดคล้องกับหลักการอุลุม อัลหะดีษ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องตคริญาต์วบทหะดีษในหนังสือ ฟือลาญารันหะดีษ เล่ม 2 ของต่วนกูรฮาญัฎญีโซฟ อัลบันดารี อัลฟะฎอนีย ซึ่งเป็นหัวข้อที่สำคัญมากสำหรับหลักวิชาการอิสลาม และเท่าที่ผู้วิจัยทราบตำราเล่มนี้ยังไม่มีผู้ใดทำการตคริญาต์มาก่อน และหวังว่าการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากให้กับวิทยาการอิสลามโดยเฉพาะสังคมมุสลิมในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาของหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2
2. เพื่อศึกษาแหล่งบันทึกหะดีษ และสถานภาพของหะดีษในหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

ประโยชน์และความสำคัญของการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

1. ได้ทราบเนื้อหาของหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2
2. ได้ทราบแหล่งที่มาของตัวบทหะดีษในหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2
3. ได้ทราบสถานภาพของหะดีษในหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2
4. ได้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนวิชาหะดีษในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยหัวข้อเรื่องนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขต มีดังนี้

1. หะดีษที่ดำเนินการตคริญาต์ คือ ตัวบทหะดีษที่ปรากฏเป็นภาษาอาหรับในหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่ม 2 ของต่วนกูรฮาญัฎญีโซฟ อัลบันดารี อัลฟะฎอนีย ทั้งที่คัดลอกตัวบทหะดีษอย่างสมบูรณ์และที่คัดลอกส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ มีจำนวนทั้งสิ้น 200 หะดีษ
2. กรอบแนวคิด กำหนดกรอบแนวคิด 2 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ชนิดของสายรายงานหะดีษ เป็นการสำรวจสายรายงานของหะดีษที่เป็นมุตาบะอะฮ์ มุตาบะอะฮ์และซาฮิด โดยยึดแนวทางการตคริญาต์ของอิมาม อัลดิรมิซีย์ และชั้นที่ 2 ระดับของหะดีษ เป็นการสำรวจว่า แต่ละหะดีษจะคงบนพื้นฐานของมุตาบะอะฮ์ หรือสามารถเลื่อนฐานะเป็นหะดีษหะสัน ลิ ขอยริฮ์หรือเศาะหีห ลิ ขอยริฮ์ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากสายรายงานอื่นที่มีฐานะเดียวกันชั้นหรือชั้นสูงกว่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

ตคริญาต์หะดีษ หมายถึง พิสูจน์สายรายงานของแต่ละหะดีษทั้งที่เป็นมุตาบะอะฮ์และซาฮิด ระบุแหล่งที่มาของหะดีษ ตลอดจนระบุระดับของแต่ละหะดีษ

ตัวบทหะดีษ หมายถึง ตัวบทหะดีษที่เป็นภาษาอาหรับในหนังสือฟือลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

หะดีษเศาะหีห ลิ ขาติฮ์ คือ หะดีษที่มีการรายงานติดต่อกันโดยผู้รายงานที่มีคุณธรรม มีความจำดีเยี่ยม ไม่มีความขัดแย้งกับการรายงานของบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือกว่าและไม่มีความบกพร่องใดๆ ซอนเร็น

หะดีษเศาะหีห ลิ ขอยริฮ์ คือ หะดีษหะสัน ลิขาติฮ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากอีกสายรายงานหนึ่งหรือมากกว่าสายรายงานอื่นนั้นอยู่ในระดับเดียวกันหรือสูงกว่า

หะดีษหะสัน ลิ ษาคติ คือ หะดีษที่มีการรายงานติดต่อกันโดยผู้รายงานที่มีคุณธรรม มีความจำดี ไม่มีความขัดแย้งกับการรายงานของบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือกว่า และไม่มีความบกพร่องใดๆ ซ่อนเร้น

หะดีษหะสัน ลิ ษอยริศ คือ หะดีษฎาะอิฟที่ได้รับการสนับสนุนจากอีกสายรายงานหนึ่งหรือมากกว่า สายรายงานอื่นนั้นอยู่ในระดับเดียวกันหรือสูงกว่า

หะดีษฎาะอิฟ คือ หะดีษที่รายงานโดยผู้รายงานที่มีลักษณะหนึ่งลักษณะใดต่อไปนี้ คือ มีความจำไม่ดี มีความจำอ่อน มีความสับสน หรือมีความผิดพลาด เป็นต้น

หะดีษฎาะอิฟ ฎิดตัน คือ หะดีษที่รายงานโดยผู้รายงานที่มีลักษณะ เช่น มุนักร มัตรุ๊ก มีความสับสนมาก มีความจำอ่อนมาก ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนโกหก

หะดีษเมาฎู คือ หะดีษที่รายงานโดยผู้หะดีษ ผู้ที่โกหกต่อหะดีษของท่านบีมุฮัมมัด ﷺ หรือผู้ที่ถูกประณามเป็นตะฎาล โดยเจตนากระทำในสิ่งเหล่านั้นโดยตรง

มุตาบะอะฮฺ หมายถึง สายรายงานของหะดีษที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์และยึดในการตัดสินระดับของหะดีษ อาจเรียกสายรายงานนี้ว่า *สายรายงานต้น*

มุตาบิอะฮฺ หมายถึง สายรายงานที่มีผู้รายงานคนเดียวกันในช่วงต้นกับสายรายงานมุตาบะอะฮฺ อาจมีผู้รายงานที่ต่างกันในช่วงกลางหรือช่วงท้ายของสายรายงาน อาจเรียกสายรายงานนี้ว่า *สายรายงานตาม*

ซาฮิด หมายถึง สายรายงานที่รายงานหะดีษเดียวกันกับหะดีษของสายรายงานมุตาบะอะฮฺ ที่มาจากผู้รายงานที่แตกต่างกันจะเป็นช่วงต้นหนึ่งช่วงใด หรือตลอดสายรายงาน อาจเรียกสายรายงานนี้ว่า *สายรายงานเสริม*

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กระบวนการและวิธีการวิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงบรรยาย โดยเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการควบคู่กันในเวลาเดียวกัน

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ *ส่วนเดิม* เป็นการคัดลอกตัวบทหะดีษจากเอกสารวิจัย และ *ส่วนใหม่* เป็นการนำเสนอผลของการตัดครีจัญทั้ง 200 หะดีษ จากแหล่งริวายะฮฺหะดีษ

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึก โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนบันทึกที่เป็นข้อมูลอ้างอิง และ ส่วนบันทึกที่เป็นข้อมูลตัดครีจัญ ชีวประวัติตัวนุญร สายรายงานและตัวบทหะดีษ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการบันทึกข้อมูลเอกสารตามลำดับหัวข้อรองและหัวข้อย่อยของแต่ละบท และบันทึกข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บได้แก่ การตัดครีจัญ เอกสารวิจัยและทัศนะของอุละมาฮ์เกี่ยวกับสถานภาพของหะดีษ

4. การจัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยแยกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

4.1 *ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึก* จำแนกตามเนื้อหาของแต่ละหัวข้อทั้งที่เกี่ยวข้องกับการตัดครีจัญ ชีวประวัติตัวนุญร เอกสารวิจัย ตัวบทหะดีษและสายรายงาน โดยแยกข้อมูลสายรายงานออกเป็นมุตาบะอะฮฺ มุตาบิอะฮฺ ซาฮิด และศัพท์เทคนิคทางหะดีษ

4.2 *ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเพิ่มเติม* ผลจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับตัวบท หะดีษมีทั้งตัวบทที่คัดลอกอย่างสมบูรณ์และมีเพียงส่วนหนึ่งของตัวบท จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเฉพาะส่วนนี้ เพื่อเปรียบเทียบสำนวนตัวบทหะดีษที่ปรากฏในเอกสารวิจัยกับตัวบทหะดีษในหนังสือ ริวายะฮฺหะดีษเพื่อพิสูจน์ว่า ช่วงใดของตัวบทหะดีษที่ตกหล่น จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามหลักวิชาการหะดีษ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแยกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

5.1 **ข้อมูลเชิงคุณภาพ** ประกอบด้วยข้อมูลตัวชี้แจง ตัวบทหะดีษ สายรายงานและสถานะผู้รายงาน ใช้หลักการอุลุมอัลหะดีษ หลักการอัลญุรหฺ วัะ อัดตะอูดีล หลักการมุศฎาะละหฺอัลหะดีษ และการกำหนดสถานภาพของหะดีษโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงยืนยันและการวิเคราะห์เชิงสำรวจ

5.2 **ข้อมูลเชิงปริมาณ** ได้แก่ข้อมูลจำนวนหะดีษแต่ละประเภท ระดับ และการนำไปใช้ โดยการแจกแจงความถี่แล้วคำนวณค่าร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเสนอในรูปบรรยายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

1. เนื้อหาหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

จากผลการศึกษา พบว่า หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่ม 2 เป็นหนังสือหะดีษหมวดอัลอะดับและอัลอัคลาฎ ได้รวบรวมหะดีษที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการขัดเกลาคิดใจและการอบรมพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

วิธีการเรียบเรียงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนตัวบทหะดีษที่เป็นเนื้อหาหลัก ประกอบด้วยตัวบทหะดีษ พร้อมกับระบุผู้บันทึกและผู้รายงานหลังจากกล่าวตัวบทหะดีษ 2) ส่วนความหมายของหะดีษเป็นภาษามลายูญาวีด้วยวิธีตัรฎมะฮฺฮัรฟียะฮฺ ตัรฎมะฮฺฮุตฟิรียะฮฺ ตัรฎมะฮฺฮุตอ์วีลียะฮฺ และ 3) ส่วนอธิบายความกระจ่างของเนื้อหาหะดีษ

การอ้างอิงแหล่งบันทึกหะดีษมีทั้งระบุแหล่งบันทึกหะดีษที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ และไม่ได้ระบุแหล่งบันทึกหะดีษ การกล่าวถึงผู้รายงานหะดีษส่วนมากมักอ้างผู้รายงานรุ่นเคาะหาบะฮฺที่รับหะดีษโดยตรงจากท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ มีน้อยมากที่มาจากกรายงานของผู้อื่นที่ไม่ใช่เคาะหาบะฮฺ บางหะดีษไม่ได้ระบุผู้รายงานหะดีษ มีการใช้ 2 ส่วนวน ได้แก่ เราะวะฮฺ (رَوَى) และ อัน (عَنْ) กล่าวคือ “เราะวะฮฺ” จะใช้กับผู้บันทึกหรือผู้รวบรวมหะดีษ เช่น หะดีษที่ 1, 2, 3 ... บางหะดีษใช้กับผู้รายงานหะดีษ เช่น หะดีษที่ 30 เราะวะฮฺ อิบน์ อับบาส (رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ) และ “อัน” จะใช้กับผู้รายงานหะดีษ เช่น หะดีษที่ 26 เราะวะฮฺ อัลบุคอรียะ วัะ มุสลิม อัน อะบี สุรอยเราะฮฺ (عَنْ أَبِي سُرَيْجٍ) (คือรายงานโดยอัลบุคอรียะและมุสลิมจากอะบูสุรอยเราะฮฺ)

การคัดลอกตัวบทหะดีษตั้งแต่หะดีษที่ 1 จนถึงหะดีษที่ 200 อาศัยการคัดลอกด้วย 2 วิธี ได้แก่ การคัดลอกตัวบทหะดีษอย่างสมบูรณ์เป็นส่วนมาก เช่น หะดีษที่ 2, 3, 4, 5, 6 ... และการคัดลอกบางส่วนของตัวบทหะดีษ เช่น หะดีษที่ 11, 15, 16, 21 ... ตัวบทหะดีษทุกบทมีการใส่สระอย่างสมบูรณ์

3. แหล่งที่มาของหะดีษในหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

จากผลการศึกษา พบว่า ตัวบทหะดีษทั้งจำนวน 200 หะดีษ มาจากหนังสือ 7 หมวด ทั้งเจ็ดหมวดเป็นหนังสือแนววิญญะฮฺทั้งสิ้น ได้แก่ หะดีษ ตัฟสีร์อัลกุรอาน อัดตาริค อะกีดะฮฺหรืออูศูลุดดีน อัล อัคลาฎและอาดาบพะฎอฮิล อัลอะอุมาล และหมวดทั่วไป

หะดีษด้วยกับสายรายงานจากแหล่งอ้างอิงทั้งเจ็ดหมวด พบว่า มีจำนวน 49 หะดีษ หรือ 24.50 % ใช้ศัพท์เทคนิคทางหะดีษที่ใช้กล่าวกับผู้บันทึกที่สามารถตัดสินระดับของหะดีษ ไม่ต้องศึกษารายละเอียดของหะดีษแต่อย่างใด ได้แก่ อัลญะมาอะฮฺ มุตะตะฟิอะลียะฮฺ อัชชะคอน อัลบุคอรียะและมุสลิม อัลบุคอรียะ มุสลิม ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าหะดีษที่ไม่มีการใช้ศัพท์เทคนิคทางหะดีษที่ใช้กล่าวกับผู้บันทึกที่ไม่สามารถตัดสินหะดีษบนพื้นฐานของศัพท์เหล่านั้น มีจำนวน 151 หะดีษ หรือ 76.50 %

4. สถานภาพของหะดีษในหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

จากผลการศึกษา พบว่า สถานภาพของหะดีษสามารถพิจารณาได้ 3 ด้าน มีดังนี้

4.1 พิจารณาด้านประเภทของหะดีษ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ หะดีษมักบูล คือหะดีษที่มีคุณสมบัติครบทุกประการตามหลักอุลุม อัลหะดีษ มีจำนวน 108 หะดีษ หรือ 54.00 % และหะดีษ มัรดูต คือ หะดีษที่ขาดคุณสมบัติของหะดีษมักบูล อันมีสาเหตุมาจากความบกพร่องด้านกระบวนการรายงาน ความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงานและด้านคุณธรรมของผู้รายงาน มีจำนวน 89 หะดีษ หรือ 44.50 % และไม่สามารถระบุระดับของหะดีษ มีจำนวน 3 หะดีษ หรือ 01.50 %

4.2 พิจารณาด้านระดับของหะดีษสามารถจำแนกออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ หะดีษเศาะหีหฺ มีจำนวน 78 หะดีษ แบ่งออกเป็นหะดีษเศาะหีหฺ ลิ ษาดิฮฺจำนวน 72 หะดีษ หรือ 36.00 % และหะดีษเศาะหีหฺ ลิ ซอຍริฮฺจำนวน 6 หะดีษ หรือ 03.00 % หะดีษหะสัน มีจำนวน 30 หะดีษ แบ่งออกเป็น หะดีษหะสัน ลิ ษาดิฮฺจำนวน 2 หะดีษ หรือ 01.00 % และหะดีษหะสัน ลิ ซอຍริฮฺจำนวน 28 หะดีษ หรือ 14.00 % หะดีษฎะอ์อิฟ มีจำนวน 36 หะดีษ หรือ 18.00 % หะดีษฎะอ์อิฟญิดตัน มีจำนวน 29 หะดีษ หรือ 14.50 % หะดีษเมาฎูฮฺ มีจำนวน 24 หะดีษ หรือ 12.00 % และไม่สามารถตัดสินได้ มีจำนวน 3 หะดีษ หรือ 01.50 %

4.3 พิจารณาด้านข้อบัญญัติของการนำหะดีษไปใช้เป็นหลักฐานจำแนกออกเป็นหะดีษที่วาญิบนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มีจำนวน 108 หะดีษ หรือ 54.00 % หะดีษที่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานกับบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มีจำนวน 36 หะดีษ หรือ 18.00 % และหะดีษที่ห้ามนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนาอิสลาม มีจำนวน 56 หะดีษ หรือ 28.00 %

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยพบประเด็นที่สำคัญ มีดังนี้

1. คุณภาพเนื้อหาหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 ได้รับการยอมรับจากบรรดาต่วนกูรและอุสตาสในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี โดยได้นำไปใช้เป็นตำราเรียนระดับชั้นอิตติดาอียันนับตั้งแต่มีการพิมพ์หนังสือจำหน่ายจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นเพราะมาจากสาเหตุบางประการคือ ความบริสุทธิ์ใจของต่วนกูรหาญวันญูซิฟ อัลบันดารี อัลพะฎอนียฺ ในการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ สอดคล้องกับหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (อ่าน al-Bukhārī, 2000. Muslim, 2001) ที่ชี้แนะถึงบทบาทสำคัญของการเขียนที่บริสุทธิ์ในการปฏิบัติกิจการงานที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามและการงานจะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง

หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 เป็นหนังสือหะดีษที่เน้นด้านการตราบียะฮฺ (ขัดเกลา) จิตใจและด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยการรวบรวมหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นหลักฐานและถอดความหะดีษเป็นภาษามลายู-ญาวี บรรดาหะดีษในหนังสือเล่มนี้มีความสอดคล้องกันทั้งสองด้านทั้งการพิจารณาตามตัวบทหะดีษหรือความหมายของหะดีษ การถอดความหะดีษเป็นภาษามลายู-ญาวีนั้นเหมือนกับหนังสือในหลายสาขาวิชาของบรรดาอุละมาอ์พะฎอนียฺแต่งด้วยกับใช้ภาษามลายู-ญาวี ซึ่งสอดคล้องกับหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ (อ่าน al-Bukhārī, 2000) ที่สนับสนุนให้พูดและเขียนด้วยกับภาษาของผู้ฟังที่สามารถเข้าใจได้ง่าย ซึ่งเป็นภาษาของสังคมมุสลิมส่วนใหญ่ในสามจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

วิธีการเรียบเรียงหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของต่วนกูรหาญ วันญูซิฟ อัลบันดารี คล้ายกับวิธีการของอิมามอัลฮะซันในหนังสือหนังสืออัลญามิอุ อัคเศาะเศาะร ที่สำคัญเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นในแนวอัคลาฎหรืออัลอาดาบ เป็นรวบรวมหะดีษที่มีเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอให้สังคมได้รับรู้และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน สอดคล้องแนวทางของอุละมาอ์หะดีษที่มักจะเน้นในแนวตราบียะฮฺ (สนับสนุนให้

ทำความดี) และตรัสรับ (ห้ามปรามทำความชั่ว สิ่งซึ่งไร้ประโยชน์ต่อตัวเองและสังคมทั่วไป) ตลอดจนด้านจรรยา มารยาทที่อิงตามหลักการเรียนการสอนในอิสลามที่จะต้องเน้นสามประการหลัก เรียงตามลำดับความสำคัญ คือ อะกีดะฮ์หรืออศลุศุลตืน ฟิกฮ์ และจริยธรรม

หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสามารถใช้เป็นหนังสือแบบเรียนวิชาหะดีษ วิชาอัลล้าก (จริยธรรม) และตรียะฮ์ได้เป็นอย่างดี

2. มาตรฐานแหล่งที่มาของหะดีษในหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

หนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่ม 2 ได้รวบรวมหะดีษในรูปแบบของอัซหฺ (การชี้แหล่งที่มาของ) หะดีษ มิได้ รวบรวมหะดีษในรูปแบบของตำริญหะดีษ อันเป็นการรวบรวมหะดีษของบรรดาอุละมาฮ์มุสลิมส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยึดถือปฏิบัติกันมา

โดยทั่วไปแหล่งที่มาของหะดีษในหนังสือพื่อลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ หนังสืออุตบติสอะฮ์ และหนังสือหะดีษทั่วไป

1) แหล่งที่เป็นหนังสืออุตบติสอะฮ์ (หมายถึงหะดีษทั้งเก้าเล่ม) ประกอบด้วยหนังสือหะดีษต่างๆ เรียง ตามลำดับความสำคัญ คือ เศาะหิหฺอัลบุคอรียฺ เศาะหิหฺมุสลิม สุนันอะบู ดาหวุด สุนันอัตติรมิซียฺ สุนันอันนะสาอียฺ สุนันอิบนุ มาญะฮฺ มุวัฏฏะฮ์มาลิก มุสนัดอะหมัด เป็น หันบัล และสุนันอัตตาริมียฺ หนังสือหะดีษทั้งเก้าเล่มได้รับการอ้างอิงโดยสังคมมุสลิมอย่างกว้างขวางในทุกๆ ด้าน เช่น อะกีดะฮ์ ชะรีอะฮ์ หะลาลและหะรอม การนิกาหและการ หย่า การค้าขายและการลงทุน เป็นต้น การรวบรวม หะดีษจากแหล่งเหล่านี้สอดคล้องกับการรวบรวมหะดีษของอุ ละมาฮ์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอุละมาฮ์ที่ให้ความสำคัญด้านตรียะฮ์ อัลล้าก ตรัสรับและตรัสรับ เช่น อัลมุญิรียฺใน หนังสืออัตตาริมียฺ อะฮฺมัดฮิรียฺ มุฮัมมัด เป็น นัศร อัลมัจริฮียฺ ในหนังสือตะฮะซิม ก็อคร อัลเศาะลาหและอันนะวะรียฺใน หนังสืออัลอัซฮาร

2) แหล่งที่เป็นหนังสือหะดีษทั่วไป นอกเหนือจากหนังสือทั้งเก้าเล่ม เช่น อัลมะอาญิม อัลอัญญาฮ์ อัล มุสตะเราะกาท ดาริค และหมวดอื่นๆ เช่น มุสนัดอัลฟิรเตาสของอัดดัยละมีีย อัลอะหาดีษ อัลมุคตาเราะฮ์ของอัลมกดี ลียฺ เป็นต้น หนังสือหะดีษเหล่านี้มักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากอุละมาฮ์หะดีษเมื่อมีการนำหะดีษไปอ้างอิง เนื่องจากมี สองสาเหตุหลักๆ ได้แก่ เงื่อนไขของการคัดเลือกหะดีษของแต่ละท่านที่มักไม่สอดคล้องกับสภาพของหะดีษที่ ปรากฏ และความรอบคอบของอิมามแต่ละท่านในการกลั่นกรองหะดีษที่ยังไม่ละเอียดพอซึ่งสอดคล้องกับอัลหาฟิ ซอบินุ หัจญูร อัลอัสเกาะลานียฺ ที่ได้อธิบายตอนหนึ่งโดยกล่าวว่า “ในบรรดาหนังสือ หะดีษที่นอกจากหนังสืออุตบ ติสอะฮ์หรือลิตตะฮะฮ์จำเป็นจะต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างถี่ถ้วน” (Ibn Hajr al-‘Asqalāniy, 1990) เช่นเดียวกันอัล หาฟิซ อัชชะฮะบียฺ (al-Dhahabiy, 1987) และอัลหาฟิซ อัลอิรอกียฺ (al-‘Irāqiy, 1990)

การอ้างอิงหะดีษจากหนังสือที่เป็นแหล่งหะดีษหมวดทั่วไปซึ่งสมควรระบุดีของหะดีษทุกครั้งเมื่อมีการนำ หะดีษไปอ้างอิงใช้เป็นหลักฐาน อีกทั้งการอ้างผลการตัดสินหะดีษของอุละมาฮ์ที่เชี่ยวชาญ ด้วย เช่น อัชชะฮะบียฺ อัล มุญิรียฺ อัลฮัยยะมีีย ทั้งยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์ผลการตัดสินของอุละมาฮ์เหล่านี้ ถึงมีความรู้ความเข้าใจวิชามุฏาอะ ละห อัลหะดีษ วิชาอัลญูรหะฮ์อะตตะฮะดีล และวิชาตำริญญ์ อัลหะดีษ สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติของชัยคุมุฮัมมัด นาติร อัตติน อัลอัลบานียฺ (al-Albāniy, 1405)

การรวบรวมหะดีษจากหนังสือหะดีษประเภทที่ 2 เหมือนกับบรรดาอุละมาฮ์ท่านอื่นๆ ที่เน้นในด้านอัลอะดับ หรืออัลล้าก (จริยธรรม) การตรียะฮ์ การสนับสนุนให้ทำความดี ห้ามปรามการทำชั่ว และการเตือนเรื่องต่างๆ ที่ ไร้ประโยชน์ ไร้คุณธรรม แม้แต่ให้โทษหนักหรือเบา เช่น อัตตัยละมีีย อิบну อะบี อัตตูนยา เป็นต้น ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ หะดีษทุกบทที่นำไปใช้นั้นต้องมีการตำริญญ์อย่างชัดเจนระหว่างหะดีษที่สามารถพาดพิงถึงท่านปมูฮัมมัด ﷺ

อย่างแน่นนอนกับหะดีษที่ไม่สามารถพาดพิงถึงท่านโดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะการพาดพิงถึงท่านในสิ่งที่ไม่ควรอาจเข้าข่ายความหมายของหะดีษที่ระบุว่า เป็นการโกหกต่อท่านโดยเจตนา เป็นสิ่งที่เข้าข่ายบาปใหญ่ (อ่าน al-Bukhārī, 2000) เช่นเดียวกันกับการรายงานหรือการเผยแพร่หะดีษแก่สาธารณชน โดยเฉพาะคนอะวามหรือชาวบ้านทั่วไปที่ไม่มีความรู้ความสามารถในการคัดเลือกหะดีษเพื่อนำไปปฏิบัติตามหรือนำไปใช้เป็นหลักฐานได้โดยสะดวก

3. การยอมรับสถานภาพของหะดีษในหนังสือฟิอลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2

การยอมรับสถานภาพของหะดีษในหนังสือฟิอลาญารันหะดีษ เล่มที่ 2 สามารถพิจารณาจาก 3 ด้าน มีดังนี้

3.1 ชนิดของหะดีษ เมื่อพิจารณาด้านการยอมรับหะดีษในฐานะเป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติอิสลาม แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ หะดีษมักบูล และหะดีษมัรดูต

1) หะดีษมักบูล โดยพิจารณากระบวนการรายงานและความน่าเชื่อถือของผู้รายงานแต่ละคนว่าเป็นหะดีษที่สามารถให้การยอมรับมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จริง พบว่า หะดีษมักบูลมีจำนวน 108 หะดีษ (54.00%) มีมากกว่าหะดีษมัรดูตที่มีจำนวน 89 หะดีษ (44.50%) ความมัรดูตของหะดีษมิได้มาจากสาเหตุเดียวกัน ความน่าเชื่อถือหรือความบกพร่องนั้นก็มิใช่พิจารณาเฉพาะแค่ตัวบทหะดีษ แต่พิจารณาสายรายงานด้วย กล่าวคือ กระบวนการรายงานความจำของผู้รายงาน และคุณธรรมของผู้รายงานแต่ละคน

2) หะดีษมัรดูต โดยพิจารณานับหลักพื้นฐานวิชาอุลุม อัลหะดีษพบว่าแบ่งออกเป็นสามระดับด้วยกัน ได้แก่ หะดีษญะอียฟ หะดีษญะอียฟญิดตัน และหะดีษเมาญูอ

3.2 ระดับของหะดีษ โดยบรรดาหะดีษทั้ง 200 หะดีษ เมื่อพิจารณาสภาพของสายรายงานสามารถจำแนกออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ หะดีษเศาะหีห หะดีษหะสัน หะดีษญะอียฟ หะดีษญะอียฟญิดตันและ หะดีษเมาญูอ ซึ่งบรรดาอุละมาอ์มีความเห็นดังต่อไปนี้

1) หะดีษเศาะหีหและหะดีษหะสัน หะดีษทั้งสองระดับนี้ว่าอุปนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เช่น อะกีดะฮ์ อิบาเดฮ์ หะลาลและหะรอม การนิกาหและการหย่า เป็นต้น (al-Nawawiy, 1990) อิมามอัชชาฟีอียกกล่าวว่า ผู้ใดที่รับรู้หะดีษอยู่ในระดับหะดีษเศาะหีหหรือหะดีษหะสัน แต่ไม่ยอมปฏิบัติตามหรือปฏิเสธโดยสิ้นเชิงเท่ากับเขาได้ปฏิบัติในสิ่งที่ป็นหะรอม (al-Shāfi'iy, n.d.)

2) หะดีษญะอียฟ หะดีษญะอียฟที่มาจากความบกพร่องในกระบวนการรายงานเช่น สายรายงานที่ขาดตอนเนื่องจากมีผู้รายงานตกหล่นในสายรายงานหนึ่งหรือมากกว่าในช่วงต้น หรือช่วงกลางหรือช่วงท้ายของสายรายงานหรือมาจากความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงานหะดีษ เช่น ลับสน หลงลืม ความจำไม่ดี หรือเรียกว่า หะดีษญะอียฟธรรมดา จำเป็นจะต้องพิจารณา 2 ด้าน คือ

ก. ด้านการปฏิบัติตามหะดีษญะอียฟ พบว่า บรรดาอุละมาอ์มีความเห็นที่แตกต่างกัน (อ่าน Umar Hasan Fullātah, 1995. Muhammad bin 'Alī, 1978) มีดังต่อไปนี้

ทัศนะที่ 1 อุละมาอ์บางท่านเห็นว่า ไม่นอนุญาตให้ปฏิบัติตามหะดีษญะอียฟโดยเด็ดขาด เป็นทัศนะของอิมามอัลบุคอรี อิมามมุสลิม อิมามอะบู ซาฆะฮ์ และท่านอื่น ๆ ที่เห็นคล้อยกัน เหตุผลคือ เนื่องจากหะดีษเศาะหีหและหะดีษหะสันมีมากมายพอที่จะเลือกนำไปใช้เป็นหลักฐานได้โดยไม่ต้องอาศัยหะดีษญะอียฟเป็นหลักฐาน และหะดีษญะอียฟไม่สามารถที่จะระบุยืนยันของหุกุมได้ เพราะการยืนยันหุกุมนั้นต้องมาจากหะดีษเศาะหีหและหะดีษหะสันเท่านั้น

ทัศนะที่ 2 อุละมาอ์บางท่านมีความเห็นตรงข้ามกับทัศนะข้างต้น คือทัศนะของอิมามอะบู หะนีฟะฮ์ อิมามอะหมัด อิมามอัลหะกิม และอิมามอัตติรมิซียที่มีเหตุผลว่า หะดีษญะอียฟมีน้ำหนักมากกว่าความคิดของคนอื่น

ทัศนะที่ 3 อุละมาอ์บางท่านเห็นว่าอนุญาตให้นำหะดีษฎะอ์ฟไปใช้เป็นหลักฐานได้เฉพาะกับบางเรื่อง คือ หะดีษฎะอ์ฟที่กล่าวถึงเรื่องตริสีบและตริฮิบ การตักเตือน และคุณค่าของอะมัลเท่านั้นและไม่อนุญาตนำหะดีษฎะอ์ฟไปใช้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องอะกิดะฮ์และอิบาดะฮ์ อุละมาอ์ที่สามนี้มีความเห็นที่ต่างกันในเรื่องของการกำหนดเงื่อนไขในการนำหะดีษฎะอ์ฟไปใช้เป็นหลักฐาน กล่าวคือ อิหม่ามอันนะวะวีระบุว่าสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ ไม่ต้องมีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่อัลหาฟิซ อิบน์ หัจญ์ร อัลอัศเคาะลานียืนยันว่าต้องมีเงื่อนไขครบทั้ง 3 ประการ ได้แก่ หะดีษฎะอ์ฟนั้นจะต้องไม่อยู่ในระดับที่ฎะอ์ฟมาก ต้องสอดคล้องกับหลักการทั่วไปของศาสนา และไม่ยึดมั่นใจเชื่อว่าหะดีษฎะอ์ฟนั้นมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จริ่งหากขาดเงื่อนไขหนึ่งเงื่อนไขใดจาก 3 ประการข้างต้น หะดีษฎะอ์ฟนั้นก็ไมอนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐาน

จากทั้งสามทัศนะข้างต้น พบว่าทัศนะที่ 3 เป็นทัศนะที่ควรยึดปฏิบัติ เนื่องจากมีการกำหนดกรอบของการปฏิบัติตามหะดีษฎะอ์ฟที่รัดกุม การกำหนดทุกมที่ชัดเจน และสร้างความมั่นใจในการได้รับผลตอบแทนบุญเป็นอย่างดี

ข. ด้านการรายงานหะดีษฎะอ์ฟ บรรดาอุละมาอ์ได้กำหนดหลักการรายงาน หะดีษฎะอ์ฟ คือ อนุญาตให้รายงานหะดีษฎะอ์ฟได้แต่จะต้องระบุระดับของหะดีษอย่างชัดเจนว่าเป็นหะดีษ ฎะอ์ฟทุกครั้งเมื่อมีการรายงานหรือการรายงานหะดีษฎะอ์ฟต้องใช้สำนวนที่คลุมเครือ (ตีเขาะฮ์ ตัมรียู) มิควรใช้สำนวนชัดเจน (ตีเขาะฮ์ ชัม) ทั้งสองหลักการนี้คือสิ่งที่พึงบังคับใช้กับหะดีษฎะอ์ฟที่เกี่ยวข้องกับ 4 เรื่อง คือ ตริสีบตริฮิบ การตักเตือน และคุณค่าของอะมัล ส่วนเรื่องอื่นๆ นอกจากนี้ให้พึงหลีกเลี่ยง แต่มิใช่เป็นการบังคับให้หลีกเลี่ยง (al-Nawawiy, 1990)

4. หะดีษฎะอ์ฟญิดันและหะดีษเมาฎู มีสถานะเท่าเทียมกันในสองด้าน ได้แก่ การนำไปใช้เป็นหลักฐานหรือการปฏิบัติตามและการรายงาน บรรดาอุละมาอ์ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ไมอนุญาตปฏิบัติตามและรายงานแก่สาธารณชนโดยเด็ดขาด (al-Suyūtiy, 1964)

5. สถานะหนังสือฟือลาฎารันหะดีษ เล่มที่ 2

จากข้อค้นพบข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หนังสือฟือลาฎารันหะดีษ เล่มที่ 2 มีทั้งจุดเด่นและจุดอ่อนดังนี้

5.1 จุดเด่นของหนังสือหนังสือฟือลาฎารันหะดีษ เล่มที่ 2 คือเป็นหนังสือหะดีษในหมวดหนังสืออัลอัคลาฏและอัลอาดาบ มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ยังไม่พบหนังสือเรียบเรียงของบรรดาอุละมาอ์อัลฟะฎอญีย์ ทั้งก่อนและร่วมสมัยกับท่าน เป็นหนังสือที่สามารถนำไปใช้เป็นคู่มือการเรียนการสอน มีการสอดแทรกจริยธรรม ทั้งยังสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านจริยธรรมและคุณธรรมเป็นอย่างดี เป็นหนังสือที่มีโครงสร้างสอดคล้องกับโครงสร้างหนังสือหะดีษในหมวดเดียวกันที่เรียบเรียงโดยอุละมาอ์สมัยก่อนและสมัยหลัง เช่น อิบน์ อัดดีบะฮ์ อัลมัคดิสีย์ และอัลหาฟิซอิบน์ หัจญ์ร อัลอัศเคาะลานีย์

5.2 จุดอ่อนของหนังสือฟือลาฎารันหะดีษ เล่มที่ 2 มี 2 ประการ ได้แก่ มีหะดีษที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานและปฏิบัติตามกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม และการใช้สำนวนการรายงานอันเดียวกัน กล่าวคือ บางครั้งใช้กับผู้บันทึกหะดีษหรือผู้รวบรวมหะดีษ และบางครั้งใช้กับผู้รายงานหะดีษในช่วงต้นของสายรายงาน โดยไม่มีการแยกที่ชัดเจนระหว่างสำนวนที่ใช้กับผู้บันทึกกับผู้รายงาน เช่นการปฏิบัติของอุละมาอ์หะดีษส่วนใหญ่

ผู้วิจัยเห็นว่า การมีหะดีษที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานปรากฏในหนังสือฟือลาฎารัน หะดีษ เล่มที่ 2 ถือเป็นเรื่องปกติของหนังสือที่รวบรวมหะดีษตามแนวทางอัลอะดับ อัตตริสีบ อะ อัตตริฮิบ และพะฎอฮิล อัลอะมัล ดังสังเกตได้จากผลงานของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ เช่น อิหม่ามอัซซุญญียในหนังสืออัลญามีย อัศเคาะฟีรได้รวบรวมหะดีษจำนวนทั้งสิ้น 10,031 หะดีษ ซึ่งผลการตัดริจญ์ของชัยคุอัลอัลบานีย์ (al-Albāniy, 1405) พบว่า หะดีษเศาะหิหและหะดีษหะสันมีจำนวน 8,058 หะดีษ (80.33 %) และ หะดีษฎะอ์ฟ หะดีษฎะอ์ฟ ญิดัน และหะดีษเมาฎู มีจำนวน

1,973 หะดีษ (19.67 %) แต่ทั้งนี้จำนวนนั้นก็อาจลดมาตรฐานของหนังสือดังกล่าวได้ เช่นเดียวกันกับการใช้สำนวนการรายงานพบว่า ใช้คำ “เราะวาฮุ” กับผู้บันทึก เช่น อัลบุคอรี มุสลิม อะบู ดาวูด เป็นต้น ทั้งยังใช้กับผู้รายงานในช่วงต้นของสายรายงาน คือ เศาะหาบะฮ์ เป็นการใช้ที่ไม่เหมือนกับอุละมาฮ์ส่วนมาก แต่มีใช้เป็นการใช้ที่ขัดต่อหลักการอุลุมอัลหะดีษ แต่ทว่าเป็นการบ่งบอกว่าหะดีษที่ได้มานั้นมาจากการรายงานของเศาะหาบะฮ์ผู้รับหะดีษโดยตรงจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือตาบิอิน

การตัดรียฎ์หะดีษในหนังสือฟิอลาญรันหะดีษ เล่มที่ 2 ยังช่วยปิดช่องว่างจุดอ่อนทั้งสองประการข้างต้น และทำให้สามารถเลือกหะดีษได้อย่างถูกต้องตามหลักอุลุม อัลหะดีษ กล่าวคือ การนำเฉพาะหะดีษที่อนุญาตไปใช้เป็นหลักฐานและละเว้นจากหะดีษต่าง ๆ ที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานได้โดยเด็ดขาด

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบของการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปมี 2 หัวข้อที่จะให้ประโยชน์ต่อวิชาการอิสลาม มีดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ผลงานของต่วนกูรฮาญีวันยูไซฟ อัลบันดารี อัลพะฎอนีย์ ทั้งที่เป็นหนังสือและบทความวิเคราะห์ปัญหาศาสนาร่วมสมัย

2. ควรมีการศึกษาแนวคิดของต่วนกูรฮาญีวันยูไซฟ อัลบันดารี อัลพะฎอนีย์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บรรณานุกรม

- al-Albānī, Muhammad bin Nāsir al-Dīn. 1405. *Silsilah al-Aḥādīth al-Sahīhah*. Bairūt : al-Maktab al-Islāmiy.
- Muhammad Bakkār. 1997. *‘Ilm Takrīj al-Aḥādīth*. al-Riyād : Dār Tibbiyah.
- al-Bukhariy, Muhammad bin Isma‘īl. 2000. *Sahīh al-Bukhārī*. al-Riyād : Dār al-Salām.
- Abū Dāwūd, Sulaimān bin al-Ash‘ath. 1964. *Sunan Abī Dāwūd*. s.l. : s.n.
- al-Dhahabiy, Sham al-Dīn Muhammad bin Ahmad. 1987. *al-Kāshif fi Ma‘rifah man Lahu Riwāyah fi al-Kutub al-Sittah*. e.l. : Dār al-Nasr.
- Ibn Hajr al-‘Asqalāniy. 1990. *Sharh Nukhbah al-Fikr fi Mustalah Ahl al-Athar*. Dimashq : Maktabah al-Ghazālīy.
- al-‘Irāqiy, Zain al-Dīn Abd al-Rahīm bin al-Husain. 1990. *al-Taqyīd wa al-Idāh sharh Muqaddimah Ibn al-Salāh*. Bairūt : Dār al-Hadīth.
- al-Khatīb al-Baghdādīy, Ahmad bin ‘Alī. n.d. *al-Kifāyah fi ‘Ilm al-Riwāyah*. al-Hind : Dā‘irah al-Ma‘ārif al-Uthmāniyah.
- Muhammad bin ‘Allān al-Siddīqiy. 1978. *al-Futūḥāt al-Rabbāniyah ‘alā al-Adhkār al-Nawawiyah*. Bairūt : Dār al-Fikr.
- Muslim bin al-Hajjāj. 2001. *al-Jāmi‘ al-Musnad al-Sahīh*. Bairūt : Dār al-Turāth al-Islāmiyah.
- al-Nawawiy, Zakariya bin Sharf. 1900. *al-Adhkār*. Misr : Maktabah Musāfī al-Bābi al-Halabiy wa ‘Awlādūh.
- al-Qāsimiy, Muhammad Jamāl al-Dīn. 1987. *Qawā‘id al-Taḥdīth min Funūn Mustalāh al-Hadīth*. Bairūt : Dār ‘Ihyā’ al-Kutub al-Arabiyah.
- al-Syāfi‘iy, Muhammad bin Idrīs. n.d. *al-Musnad*. Bairūt : al-Maktab al-Islāmiy.
- al-Suyūṭiy, Jalāluddīn Abd al-Rahmān Ibn Abī Bakr. 1964. *Tadrīb al-Rāwī Sharh Taqrīb al-Nawawiy*. Misr : Dār al-Sa‘ādah.
- al-Ṭabarāniy, Sulaimān bin Ahmad. n.d. *al-Mu‘jam al-Kabīr*. Bairūt : Dār al-Kutub al-‘Ilmiyah.
- Umar Hasan Fullātah. 1995. *al-Wad‘ fi al-Hadīth*. Bairūt : Dār al-Kutub al-Hadīthiyah.